

ADATTÁR.

ADATOK BALASSA BÁLINTRÓL.

Második közlemény.

50. *Alszász, 1585. jun. 1. Rudolf király utasítja a leleszi konventet, hogy a Balassa Bálintné Dobó Krisztina ingó és ingatlan javait írja össze.* Rudolphus secundus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex, archidux Austriae, dux Burgundiae pro fidelibus nostris honorabilibus conventui ecclesiae Sacrae Crucis de Lelez salutem et gratiam. Expositum est majestati nostrae in persona magnificae dominae Christinae Dobó de Ruzka, olim magnifici Michaelis Warday, nunc vero magnifici Valentini Balassa de Gyarmath consortis, qualiter ipsa domina exponens superioribus non ita diu elapsis et praeteritis temporibus et totali portione sua in castro et civitate murata Sarospathak pertinentiisque suis in comitatu Zemplinensi existibus et habitis per fideles nostros magnificos Franciscum Dobo de Ruzka, partium istius regni nostri Hungariae cis-danubialium supremum capitaneum, ac olim Jacob Dobo praeter omnem viam juris exclusa fuisset et ejecta; bonaque sua nobilia, res scilicet aureae et argenteae ac suppellectilia et praetitulati domini et mariti sui nec non servitorum suorum ibidem secum existentium per eosdem Franciscum et Jacob Dobo ablata fuissent et adempta. Ac licet ipsa domina exponens superinde cum serenissimum principem dominam Ernestum archiducem Austriae, fratrem nostrum Charissimum queralose recurrendo quasdam litteras praeceptorias pro sui parte confectas a sua serenitate impetrasset, quarum vigore (decedente interim antefato olim Jacob Dobo) praememorato Francisco Dobo serio injunctum fuisset, quatenus dictam dominam exponentem in dominium praetactae suae portionis in antefato castro Sarospathak pertinentiisque suis habitae intromittere, suppelectilemque ac omnem substantiam ejusdem dominae exponentis nec non mariti ipsius praefati ac servitorum eorundem praemisso modo quidem ablatam reddere et restituere deberet; neque deinceps aliquid violentiarum contra ipsam dominam exponentem attentare praesumeret. Easque litteras praeceptorias praefati domini archiducis, fratris nostri charissimi debito tempore eidem Francisco Dobo exhibere

et praesentare fecisset; idemque Franciscus Dobo se ablationi bonorum ipsius dominae exponentis immiscere minime velle, sed suam ratam portionem in praetitulato castro et pertinentiis suis libere et pro arbitrio possedere posse respondisset. Ob hoc ipsa domina exponens per peculiarem nostrum hominem praesente testimonio vestro in dominium praetactae portionis suae in antefato castro et pertinentiis suis habitae introire ac universam suppellectilem per antefatum Franciscum et olim Jacob Dobo ablatam, si quidem idem Franciscus Dobo reddere non abrogaret, conscribi facere vellet: supplicatum itaque exstitit Majestati nostrae pro parte et in persona memoratae dominae exponentis quam humillime, ut nos eidem circa praemissa de opportuno juris remedio providere dignemur. Et quia justa petenti non est denegandus assensus, pro eo vobis harum serie firmiter praecipiendo committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus et rebus, sicut praefectur, stantibus et se habentibus ad instantiam praetitulatae dominae exponentis vestrum mittatis testimonium vestro pro testimonio fidedignum, quo praesente egregii et nobiles Andreas Olahws minoris cancellariae nostrae juratus notarius, aut Franciscus Hozzwmezey vel alter Franciscus Rakolczi de Körthwelyes seu Sigismundus Körthwelyessi sive Georgius Zilassy, neve Franciscus Herczegh, neve Johannes Swtha de Ladmocz, nam Georgius Attyay de eadem Ladmocz, namque Ladislaus Bwthkay vel Franciscus Paczot de Beöki juratus assessor sedis judicariae nostrae aliis absentibus homo noster regius per nos ad id specialiter transmissus testimonio vestro vicinis etiam et commetaneis praesentibus cum praetitulata Christina Dobo exponente, aut homine suo per eandem ad id transmittendo, in antefatum castrum Sarospathak et civitatem muratam, consequenterque portionem ejusdem ibidem habitam introire, eamque in pristinum dominium praenotatae portionis suae collocare, ac denique omnium rerum ablatarum cujuscunque maneriei et generis existant, (quae dicto modo sibi per antefatum Franciscum Dobo restituentur) seriem conscribere et annotare, totiusque ibidem gestae rei ordinem ad relationem dictorum nostri et vestri hominum nobis fideliter rescribere debeatis et teneamini; secus non facturi. Datum in Alzaz sabbato proximo post Dominicam Rogationum, anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo quinto. (Orsz. Levár, Neo reg. act. fasc 823, Nro 20)

51. 1585 jul. 13. *A leleszi konvent jelentése Rudolf királyhoz 1585 jun. 1. kelt rendelete végrehajtásáról.* Serenissimo principi et domino domino Rudolpho secundo, Dei gratia electo Romanorum imperatori semper augusto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regi, archiduci Austriae, duci Burgundiae etc. domino ipsorum naturali semper clementissimo Stephanus Matthisi episcopus Chanadiensis, ac ejusdem vestrae Majestatis Sacratissimae consiliarius, nec non praepositus et conventus ecclesiae Sanctae Crucis de Lelez orationum in domino devotarum suffragia perpetua cum fidelitate et animi subjectione. Vestra noverit Sacratissima Majestas, quod nos litteras ejusdem introductorias pro parte magnificae dominae Christinae Dobo de Rwezka etc. confectas et emanatas, nobis gratiose sonantes et directas honore et reverentia,

quibus decuit, recepimus in haec verba: (következik Rudolf császár 1585 jun. 1-ki parancsa l. 50 sz. a.)

Nos itaque praemissis firmissimis commissionibus et mandatis praefatae Majestatis vestrae Sacratissimae in omnibus semper, prout tenemur fidelissimeque nitimur, obedire volentes una cum praefato nobile Andrea Olaho minoris cancellariae ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae jurato notario, homineque regio inter alios homines Vestrae Majestatis Sacratissimae regios in praetactis verbotenus intersertis litteris suis introductoriiis nominatim conscriptos expresso et per eandem Vestram Majestatem Sacratissimam ad id specialiter transmissio, nostrum hominem venerabilem videlicet Moysem praesbiterum Wannay, fratrem et socium nostrum conventualem ad praemissa suo modo rite et legitime peragenda et exequenda, nobisque superinde fideliter referenda nostro pro testimonio fidedignum duxeramus esse transmittendum. Qui tandem abinde ad nos insimul reversi nobis sub habito ipsorum juramento retulerunt isto modo, quod ipsi feria tertia proxima ante festum Sacratissimi Corporis Christi tunc proxime affuturum, jam vero praeterita transacta ad faciem oppidi Wyhel vocati in comitatu Zempliniensi existentis et habitati, consequenterque portionis possessionariae praefatae dominae Christinae Dobo ibidem habitatae, coram vicinis et commetaneis, nobilibus scilicet et ignobilibus ejusdem oppidi Wyhel universis et signanter egregiis et nobilibus Joanne Wyffalussy de Zylwaswyffalw et Balthasaro Bary de Kys Bary, in ipsorum propriis, item providis Georgio Deak giudice, Benedicto Lwka et Petro Toth, Nicolao Zaz, Martino Lwka et Thoma Warga juratis civibus in Olazy religiosorum fratrum heremitarum beati Pauli primi heremitaiae in Thal degentium, necnon Andrea Wylaky, Joanne Kochordi, Balthasaro Bakos, relictatae viduae egregii quondam Nicolai Zelemery in Borsy, Luca denique Teke in Chergeo et Demetrio Josa magnifici domini Casparis Magochy comitatum Thornensis et de Beregh comitis etc. in Banyachka, egregiorumque et nobilium subditis et jobagionibus oppido et possessionibus vocatis, omnino in annotato comitatu Zempliniensi existentibus et habitis commorantibus, in eorundem dominorum et dominae suorum terrestrium nominibus et in personis inibi legitime convocatis et praesentibus accessissent, praefatamque dominam Christinam Dobo in dominium dictae portionis possessionariae suae in dicto, uti praefertur, oppido Wyhel vocato, comitatuque Zempliniensi existente habitatae et adjectatae, defacto introduxisset, ac in dominio ejusdem personaliter tunc ibidem existentem et adherentem collocasset, facta tamen per praefatum Vestrae Majestatis Sacratissimae hominem antefato testimonio nostro secum praesente, coram vicinis et commetaneis immediate praenotatis hujusmodi introductione et collocatione praefatae dominae Christinae Dobo, cum abinde idem regius et noster homines die ipso in praenotato ad faciem quoque suburbii civitatis Sarospathak, in dicto comitatu Zempliniensi existentis et adjacentis cum praefato testimonio nostro accessisset, executionemque ipsam ulterius juxta tenorem et continentiam praetactarum verbotenus insertarum Vestrae Majestatis Sacratissimae litterarum introductoriarum suo modo, riteque et legitime facere et exequi vicinosque et commetaneos, qui hujusmodi

introductioni et collocationi praelibatae dominae Christinae Dobo interesse deberent in dictum suburbium primum convocari et citari voluisset et intendisset, tunc statim et illico egregius Mathias Kerchy de Paraznya servitor et familiaris dictae dominae Christinae Dobo in eorundem Vestrae Majestatis Sacratissimae regii et nostri hominum personaliter accedendo praesentiam, in ejusdem dominae Christinae Dobo, dominae utpote suae, nomine et in persona per modum solemnem protestationis eisdem regio et nostro hominibus significare et detegere curavit isto modo, qualiter praefata domina Christina Dobo protestans ac simul praefatus magnificus dominus Valentinus Balassa dominus et maritus ejusdem, de et ex portione sua possessionaria praetacta in dicto oppido Wyhel, comitatuque Zempleniensi praescripto existente habita, modoque praemisso sibi statuta confestim et defacto post videlicet peractam executionem praetactam, postque eorundem Vestrae Majestatis Sacratissimae regii et nostri hominum ab illinc ad faciem, uti praefertur, suburbii praetacti dictae civitatis Sarospathak accessum, ex eo, quia officiales praefati magnifici domini Francisci Dobo de dicta Rvwzka in arce Sarospathak praetacta per eum constituti medio certorum et peculiarium servitorum suorum ipsi nunciassent exire debuissent, declarantes quod praefatus dominus Valentinus Balassa de et ex ipso statim oppido Wyhel in et ad bona aliena se unacum suis ad ipsum pertinentibus conferre et exire deberet; nam si ipse inibi intra spatium unius horae perseveraret et moram protraheret omnino secus cum eo et suis res ageretur; consiliantes etiam officiales ipsi praefatae Vestrae Majestatis Sacratissimae et nostro hominibus, ut ne praefatus dominus Valentinus Balassa in praescriptam civitatem Sarospathak ingrederetur, nam is optime sciret in quem finem eo ingrederetur. Hoc et id egregii Georgii Galochy et Ladislaus Dobossy verbis minacibus coram ipsis Vestrae Majestatis Sacratissimae et nostro hominibus in porta dictae civitatis Sarospathak tunc constitutis et existentibus protulissent. Ac dum ubi statim et defacto idem Vestrae Majestatis Sacratissimae homo antefato testimonio nostro secum, uti praefertur, inibi ac ubique semper praesente et assistente, universas res aureas et argenteas cujusvis generis et maneriei illic sint et existant a praefatis domino Valentino Balassa dominaque conjuge sua protestante et familiaribus ipsorum ablatas eisdem per praefatum dominum Franciscum Dobo medio praenotatorum Georgii Galochy et Ladislaus Dobossy officialium, uti praemittitur et familiarium suorum juxta tenorem et continentiam praetactarum verbotenus intersertarum Vestrae Majestatis Sacratissimae litterarum introductoriarum reddi et restitui postulasset, tunc confestim et illico tale in hungarico sermone ab ipsis idem Majestatis Vestrae Sacratissimae homo coram antefato testimonio nostro in scriptis accepisset responsum, quale jam jam sequitur hoc modo: dominorum provisoris et castellanorum relatio ad Suae Majestatis litteras statutorias in negotio magnificae dominae Christinae Dobo data ut ipsa magnifica domina Christina Dobo ingrediat et prompti sunt eam intromittere, prout et antea ipsam intromississent, et cum hoc testimonium conventus et regium hominem, sed dominum Valentinum Balassy suam magnificentiam intro non mittent, imo ne

in bonis quoque ipsum condescendere permittent sine scitu imperatoris et magnifici Francisci Dobo, de quo etiam protestarentur. Quod vero ad res aureas et argenterias et alias quaslibet ablatas attinet et cernit, super eo nullam relationem faciunt, nisi dominum solum pro parte reperiant. Et haec est relatiō, cujus paria retinimus. Sequenti demum die iterum ad dictum suburbium praefatae civitatis Sarospathak praefatae Vestrae Majestatis Sacratissimae et noster homines accessissent, ac tum idem Vestrae Majestati Sacratissimae homo praesentibus secum nostro testimonio, vicinisque et commetaneis dictae civitatis Sarospathak universis, signanter vero et potissimum providis et ignobilibus Stephano Papp et Georgio Gerke ambobus spectabilis ac magnifici domini comitis Stephani de Bathor comitatum Simigiensis, Zathmariensis et de Zabolch comitis in Hogyka; necnon Thoma Papp iudice primario, Andrea Krompe, Petro Mathia et Benedicto Weres, Nicolai Malakoczy; Petro Benk Blasii Beyczy in praefata Hogyka egregiorumque praefatorum subditis et jobagionibus possessione vocata, comitatu scilicet Zempliniensi praenotata existente et habita commorantibus in eorundem dominorum suorum terrestrium personis inibi legitime convocatis et praesentibus cum nobile Matheo Chok officiale et familiare dictae dominae Christinae Dobo per eandem ad id transmissio in antefatum castrum Sarospathak et civitatem muratam, consequenterque portionem ejusdem dominae Christinae Dobo ibidem habitam introire, eamque in pristinum dominium praenotatae portionis suae medio praefati Mathei Chok familiaris sui per eam ad id, uti nobis per praefatos Vestrae Majestatis Sacratissimae et nostrum homines relatum extitit, transmissi collocare ac denique omnes res ablatas, cujuscunque maneriei et generis existant, si quae dicto modo in praetactis Vestrae Majestatis Sacratissimae verbotenus intersertis literis introductoriiis clarius specificato, sibi per antefatum Franciscum Dobo restituerent, seriem conscribere et annotare voluisset et habuisset; tunc statim et de facto praememorati Georgius Galochy et Ladislaus Dobossy officiales et familiares, uti praefertur, dicti domini Francisci Dobo in dicta arce Sarospathak per eum constituti hujusmodi introductionem et collocationem dictae dominae Christinae Dobo modo praemisso per praefatum Vestrae Majestatis Sacratissimae hominem antefato testimonio nostro secum semper et ubique, uti praemittitur, existente coram vicinis et commetaneis immediate intersertis exequi debentem juxta tenorem et continentiam praesertarum Vestrae Majestatis Sacratissimae litterarum introductoriarum peragere et exequi minime permisissent, sed neque res ipsas mobiles aureas scilicet et argenteas, pecuniasque paratas ac alias quaslibet substantias et suppellectilia praefatorum domini Valentini Balassa, dominaeque Christinae Dobo consortis suae et familiarium eorundem eisdem restitui debentes, restituissent; et nihilominus idem Vestrae Majestatis Sacratissimae homo antefato testimonio nostro secum praesente coram vicinis et commetaneis immediate praedeclaratis de et ex suburbio dictae civitatis Sarospathak praetacto praefatam dominam Christinam Dobo in dominium totalium portionum ejusdem dominae Christinae Dobo possessionariorum in eodem suburbio et alias ubivis habitarum et existentium

ad dictamque arcem Sarospathak pertinentium (exceptis dunctaxat portionibus in dictis arce et civitate murata Sarospathak habitis) introduxisset, verum enim vero, prout iidem ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae et noster homines testarentur et nobis retulissent, in praesentiarum quoque praefata domina Christina Dobo ab eo toto tempore extra dominium bonorum et jurium suorum possessionariorum existens in diversis bonis seu sub tectis alienis in dicto comitatu Zempliniensi adjacentibus prae timore et ob metum praefati Francisci Dobo, ne videlicet ipsa in bonis suis per eundem detineretur, perseverans; praefatus etiam Mattheus Chok officialis dictae dominae Christinae Dobo in dicta arce Sarospathak per se constitutus ad eandem dominam suam antea requisitus et vocatus per praefatos officiales dicti domini Francisci Dobo non fuisset exmissus, prout haec quoque litterae missiles dicti Matthei Chok hungarico idiomate seu sermone ad praefatum Vestrae Majestatis Sacratissimae hominem per eum ipsi sub sigillo suo usuali et manus subscriptione transmissae et intitulatae et coram testimonio nostro inibi productae et exhibitae clarius testarentur. Et tandem totius ibidem gestae rei ordinem ad fidedignam dictorum praefatae Vestrae Majestatis Sacratissimae et nostri hominum relationem, eidem Majestati Vestrae Sacratissimae fideliter duximus rescribendam. Datum in festo Beatae Margarethae Virginis et martyris, anno Domini Millesimo quingentesimo octuagesimo quinto supra dicto. (Neo reg. act. fasc. 823, Nro 20.)

52. *Bécs, 1585. sept. 27.* Ernő főherczeg véleményezés végett áteszi a pozsonyi kamarához *Balassa Bálint* és *Ferencz* folyamodványát, melyben azt kéri, hogy az *ujvári* vár többi birtokosait kielégíthessék s a várat egyedül birhassák. (Ben. resol. ad cam. pos. 1585. fol. 135.)

53. *Pozsony, 1585. okt. 2.* *A pozsonyi kamara véleményes jelentése Ernő főherczeg 1585. sept. 27-ki rendeletére.* (l. 52. sz. a.) Serenissime princeps etc. Quod Valentinus et Franciscus Balassa supplicans, ut sibi concedatur ceteros possessores arcis Uyvar de sua portione pecunia contentare, et inscriptionem arcis penes ipsos solos remanere ex eorum libello supplici in clementi mandato serenitatis vestrae ad nos misso humillime cognovimus. Videmus autem hanc eorum supplicationem propterea obscuram esse, quod non nominant portionarios illos, quos vellent pecuniaria solutione ex possessione arcis excludere. Nam nos praeter hos supplicantes nullos alios novimus, qui realem possessionem in illa arce et pertinentiis ejus haberent; siquidem et litterae inscriptionales solos masculos haeredes quondam Joannis Balassa, patris supplicantium intendunt, cum illud vocabulum: *utriusque sexus*, quod haeredes foemineos includit, in se non contineant. Putamus tamen ipsos supplicantes duas sorores suas, quae secundum leges hujus regni in bonis paternis pecuniaria emptione, quae sibi aequali jure cum fratribus participant et Andream Balassam patruelem eorundem, qui etiam eo jure se participem esse asserit, quod indivisus frater sit et de legibus regni quicquid indivisus frater acquirit alterque frater ex eo suam portionem sortiter intendere. Ut igitur demisse nostram opinionem, quam serenitas vestra clementer requirit breviter explicemus, censeremus humillime redimendam potius

et arcem esse, et alicui fideli servitori benemerito de novo inscribendam, quam multis possessoribus et praesertim iis, qui bonorum divisionem facturi essent concedendam; opprimerentur enim sine dubio coloni pertinentiarum, et ipsa quoque redemptio, si quando etiam sua majestas facere vellet, majore cum difficultate ex manibus multorum possessorum fieri posset. Jam autem et temporis spatium intra quod se non redempturam esse sua majestas litteris inscriptionalibus reciperet, effluxit ac pro tunc retinereque illam amplius eo jure non possunt. Firmabuntur autem in inscriptione illa priore, si vestra serenitas supplicationi ipsorum clementer annuerit, verum, si uti humillime praemisimus, arcem serenitas vestra redimerit, abrogabitur et illa pensio annua trecentorum florenorum rhenensium, quam sua majestas ab ea liberaliter, quam iidem supplicantes ex priore inscriptione supra proventus bonorum a camera Cremmiciensi quotannis percipiunt. Cum his supplicem libellum et exemplum inscriptionalium humillime remittimus. Datum Posonii die 2. 8.bris. 85. (Pozs. kam. fogalmazvány.)

54. 1586. *Balassa Bálint* az Illyésházy Istvántól és felesége Pálffy Katától kölcsön vett 200 arany és 1200 ft fejében Vrbiczei (Liptó) birtokrészét az ottani dülőjével együtt leköti. (Esztergomi kpt. Prot. sub NB. 30.)

55. 1586. *Balassa Bálint* az Illésházy Istvántól kölcsön vett 400 ft fejében leköti plocsi (Liptó) birtokrészét. (Esztergomi kpt. Prot. sub NB. 31.)

56. 1586. *Balassa Bálint* Sente és Bussa (Nógrád) egész falukat 1700 frtéért Fánecs Györgynek elzálogosítja. (Garam szt. ben. conv. lt. Extract. prot. Litt G. pag. 153. Ennek Lentvorai Pál s gy. György, Ilona, továbbá Lentvorai Anna és Szabó Miklós Bussát illetőleg ellent mondanak 1587-ben. U. o. pag. 199.)

57. 1586. *Balassa Bálint* Liptó vármegye által meginti Balassa András, hogy az egyesség megszegése következtében vegye föl az újvári várban levő részéért eső 3300 frtot. (Liptó vármegye ltára Protoc. judic. fasc. I. Nro 46.)

58. *Bécs, 1586. jan. 8.* Ő felsége elhatározván, hogy *Végles* a mostani birtokosoktól visszaváltassék, tárgyalást folytat *Balassa András*s, hogy az ő részéért járó összeget vegye fel és a részét bocsássa vissza. Az osztrák kamara informatiója szerint Thurzó György hajlandónak nyilatkozott Balassát kifizetni, ha az a pénz Árva várának (melyet Thurzó bír) inscriptiójához hozzá iratik. E tárgyban a pozs. kam. nézetét kívánja Ernő főherczeg. (Ben. res. ad cam. pos. 1586. fol. 24. 1586. febr. 7. a főherczeg megsürgeti a kamarát. U. o. fol. 27.)

59. *Pozsony, 1586. febr. 6.* A pozsonyi kamara Ernő főherczeghez: Megértettük mily ajánlat tétetett fenségednek *Végles* redimálása iránt. Mi a dolghoz nem igen tudunk hozzá szólni, mert a várról semmit se tudunk, azt se: jól meg van e erősítve, kellőleg el van e látva őrséggel és mi uton-módon jutott *Balassa András, Bálint és Ferencz* kezére, akik rajta veszekednek. De mert a közszükség igen sok pénz beszerzését igényli, javasolnók, hogy a vár visszaváltása alkalmasabb időre halasztassék. Addig is élni kellene az 1563 évi határozattal, a mely a több fivér közt megoszló végvári jövedelmek limitatióját elrendeli, hogy

mennyi jut egy-egy részre és mennyi az őrség eltartására? Ami a testvéreket illető jövedelmet illeti, legjobb volna velők meghatározott árendában kiegyezni, a mit készpénzül kapnának s akkor nem lenne alkalmuk kezüket rá tenni, önkényesen gazdálkodni s a jobbágyságot szípolozni. De ha fenséged úgy gondolja, hogy a közeli bányászatra hasznosabb lesz a vár megváltása, akkor nem marad más hátra, mint a Thurzó György által felajánlott pénzt erre a célra fordítani, de csak úgy, ha ez által a Thurzóval Árva vár iránt már létesült egység változást nem szenved, amely egység értelmében 20,000 mftért csak élte végeig bírhatja Árvát. Ha ez kiterjeszhetnék örökösire is, akkor a kamara nagy kárt szenvedne, mert az árvai uradalom oly terjedelmes, hogy 50,000 mftot is megér. Inkább tehát több pénz volna tőle követelendő Véglés megváltására. (Fogalm. Exped. camer.)

60. *Pozsony, 1586. márcz. 29.* A kamara a főherczeghez: *Balassa Andrásnak* Véglés $\frac{2}{3}$ -adához való jogát megértettük folyamodásából és *Balassa Zsigmond* végrendeletéből. Ez utóbbi szerint *B. Zsigmond* 10,000 ft értékben *Balassa Farkas* és *László* testvéreknek és ezek patruelesének *Andrásnak* hagyományozta Véglést egyenlő részben és kölcsönös örökösödéssel, úgy hogy a melyik örökös nélkül hal meg annak része a többit illesse. E végrendeletet csak másolatban láttuk, és ha csakugyan valódi, akkor Véglés $\frac{2}{3}$ -ada senki mást nem illet, csak *B. Andrást*, meghalálózván *B. Farkas* és *László* s a vár $\frac{1}{3}$ -ad része már is az *Andrásé* lévén.

A mi *B. Bálint* és *Ferencz* eljárását illeti, hogy a birtokot háborgatják, jövedelmét fecserlik és ragadozzák, Fenséged kellő módon igyekeztek őket korlátozni, tilalmazni. Arra a kérdésre, hogy lehet e nyugodtan azt a várat visszaváltani? azt válaszoljuk, hogy lehet, mert ő felsége illetőleg a korona tulajdona, és *Balassa* csak inscriptio czimén bírja. (Exped. camer.)

61. *Bécs, 1586. máj. 9.* Ernő főherczeg véleményét kíván a pozsonyi kamarától *Balassa Bálint* kérvénye tárgyában, melyben a közte, testvére *Ferencz* és nagybátyja *András* közt Véglés vára felett folyó vizszázkodás elintézését sürgeti. (Ben. resol. 1586. fol. 111.)

62. *Pozsony, 1586. máj. 16.* A pozsonyi kamara Ernő főherczeghez: *Balassa Bálint* kérvényéből (l. 1586. máj. 9.) Véglés felett közte és testvére *Ferencz* közt *B. András*sal folyó veszekedést megértettük. Már a multkor (l. 1586. márcz. 29.) megirtuk, hogy néhai *B. Zsigmond* végrendelete, abban a formában, amiben mi láttuk, *B. Bálint*ot és *Ferencz*et Véglés birtokából kizárja s csupán *B. András*nak hagyja. De mivel a folyamodó azt kéri, hogy ez a dolog biróilag intéztessék el, kívánságát teljesíteni igazságosnak látszik. Az ilyen ügyet nálunk rendszerint a kir. helytartó szokta ellátni a magyar tanácsosokkal, de mivel ez az állás most betöltetlen, talán a kancellárra, mint rendes bíróra és tanácsos társaira lehetne bízni. De hogy addig is míg az ügy ellátatnék a vetélkedő felek a vár jobbágyságait ne pusztítsák, parancsolja meg fenséged Balassáéknak, hogy a jobbágyságok zsarolásától, vexálásától tartózkodjanak. A véglesi kapitány pedig oltalmazza a jobbágyságokat minden violentiától. (Exped. camer.)

63. *Bécs, 1586. jul. 1.* Ernő főherczeg értesíti a pozsonyi kamarát, hogy 1586. máj. 16-ki javaslata értelmében megparancsolta Balassáéknak, hogy Végles háborgatásától, a dolog elintézéséig tartózkodjanak. Ez ellen Balassa András protestál azon az alapon, hogy ily módon birtoka használatától, ő felsége korábbi rendelete ellenére, megfosztatik. A kalocsai biboros érsek és a kancellár miként vélekednek erről a tárgyról, a mellékelt három levélből (hiányzanak!) megérti a kamara. Adjon ő is véleményt. (Ben. resol. 1586. fol. 157.)

DR. ILLÉSSY JÁNOS.

BESSENYEI GYÖRGY LEVELEI.

A nagybesenyői Bessenyei és ugrai Ugray családok között a Gyulay és Leövey családokba a mult században történt kölcsönös beházasodás folytán létrejött sógorsági viszony, a biharmegyei és nagyváradai történelmi és régészeti egyesület muzeumában megőrzésre elhelyezett Ugray-Böhlönyi levéltár rendezése alkalmával élénken figyelmeztetett azon lehetőségre, hogy az irodalomtörténetünkben egy korszak élére állított Bessenyei Györgytől, — vagy esetleg másoktól származó, — de életére vonatkozó, emlékekre találhatni. E sejtelmemben nem csalatkoztam, ténynyé vált: az eredményt itt — mint *legilletékesebb* helyen — közlöm.

Az alább *betűhíven* közlött okmányok, számszerint tizenkettő, az 1772—1806. évek között való időszakból származnak, s valamennyit Bessenyei György sajátkezűleg írta. Nemük szerint: *egy* darab (a XII. sz.) az írónak 1784-ből származó *eredeti bérletszerződése*, *tizenegy* darab pedig *levél*; melyek közül *egy* atyjához Zsigmondhoz, a többi *tíz* pedig a kihaltó félben levő Ugray család utolsó tagjaihoz intézve. Keltezési hely szerint: *Berczelen* egy (a XII.), *Bécsben* kettő (az I. és II. sz.) íródott, a többi kilencz — úgy tetszik — *Pusztá-Kovácsiban*. Ezzel kimondtuk azt is, hogy az utóbbi helyen említett levelek, mivel Bessenyei Györgynek élete utolsó, kevésbé világos szakára vonatkoznak, aránylag a legfontosabbak.

És tényleg azok! bár a legköznapiabb, a legchablonosabb tartalmuak. Ugyanis, ha egybevetjük az életrajzíróktól Bessenyei Györgynek Bécsből való végleges eltávozását, tehát 1782 és halála, azaz 1811. évek között való életrajzáról rajzolt képet avval, melyet az eddig és a most közölt levelekből nyerünk, azt látjuk, hogy e két kép nem *egy*, sőt csak nem is igen hasonlít egymáshoz.

Mi ennek az oka?

Melyik kép a hű?

Vagy legalább is, melyik áll az eredetihez közelebb?

Az életírók szerint Bessenyei György életének második szaka a legnagyobb szélsőségekben és ellentétekben telt le: egy önmagát teljesen pusztai magányba záró, a külvilággal minden érintkezést megszakított, s elhagyott vallása miatt lelkifurdalásokat (?) érző mizantropnak tűnik fel, »ki két évtizeden át még az okos emberek társaságát is nélkülözni volt kénytelen«.

Ezzel szemben e levelek írója egészen más alak: Bessenyei György pusztakovácsii részbirtokának szorgalmas és gondos gazdája, ki, ha egy jószágga beteg »busúl«, ha meggyógyul szerfelett örvend (IX.), ha pedig megdöglik, »arrul nem tehet«, beletörődik a menthetetlenbe (VI.); menynyire kedveli a gazdaságot, mutatja az is, hogy még idegen birtokot is bérbe vesz (XII.), előszeretettel viseltetik a sertés- és lótényésztés iránt (VII. és VIII.). Mint gondos gazda persze ügyet vet a birtokán alkalmazott cselédségre, ellenőrzi őket, s ha nagyobb hibákat követnek el, »deres«-sel is fenyegeti, vagy talán meg is adja nekik (VI.); a mily szigorú, ép oly jószívú is, a legcsekélyebb szolgálatot is megjutalmazza; de nemcsak buzdít a munkára, hanem ő maga is erősen dolgozik, azért leveleit »*motskosan és fertelmesen*«, nem pedig kedve szerint írhatja (VIII.); egész természetes ezek után, hogy a sok dologban kifáradt Bessenyeinek »*jó ezün*« esik az étel, különösen pedig, ha »*fogoly van trantsérozva*« (VIII.). Egyrészt a sok dolog, másrészt meg és különösen a *gyötrő köszvény* az ok, hogy nem oly gyakran tesz látogatást a vidéki családoknál, a mint ő akarná (VI.), de »*ha jön az alkalmatosság*« (VI.) mindig megteszi; s persze e látogatásokat visszakapja rokonai, barátai s ismerősei részéről, »kikre tréfából somfa botot fog fel, hogy nem jöttek sem elébb, sem utóbb, hanem éppen mikor a kotsikat igazgatta, kenette és a tengerit törette, s a száraz halat készítette« (X.) s kit ilyenkor »jó kedvében majd megfojtja a bánat, hogy asszonnéne nincs itt ilyenkor« (X.), barátai iránt való jószívének bizonyossága, hogy pénzzavarukban, ha egyébként nem, legalább kezesség elvállalásával segít (XI.).

Ezek után közöljük a leveleket:

I.

Bécs, 12 Marti 1772.

Az urnak bátyám uramnak hozzám köldött levelét atyafiai tisztetlenséggel s hívséggel vettem, ammelybe rekesztet, Ő Felségének szolló alázatos esedezését, Kramerhez által magam ahova illet, azonnal be nyujtottam, ment iránta parantsolat a nemes vármegyére, azt nem tudhatom, mivel nekünk mások dolgába it a királynénál zörgetni tiltva vagyon, mert ez előt másokért sokat reménylettünk, s. sok kéréseket bé nyuj-

tattunk, mellyel már most szabadok nem volnánk; de mégis az Urért bátyám Uram-ért kéntelenítettem azt cselekedni, mi tőiem telhetet a késő válaszáért, kimondhatatlan sok dolgaim miatt, alázatosan engedelmet kérek, ebbe mivel az instan'a (sic! instanczia helyett) mingyárt érkezése után bé adatott, veszedelem nem lehet úgy is. Valamit ezentul elkövehetek az, ha kedves uram bátyámnak gyógyulásáért az gondviselést kérem, tovább az asszonyt néném Asszonyt Uram bátyámmal s. kised szerelmeseivel együtt a kegyelmes végezeseknek ajánlván, holtomig igaz attyokfia s alázatos hív szolgálók maradok

Bessenyei György.

Semmi különös ujsággal most nem szolgálhatok.

(A levélboríték elveszett.)

II.

Édes Apám Uram.

Nem tudom, mi az oka, hogy atyafiságos levelet nem vehetem, mellyet regtül fogva várok már, s. Sokat is hányom az eszemet rajta, hogy mitül eshetnék meg, de a sok akadályok közt ñ tudhatom, melyik legyen az a mely leginkább tartóztatya mert, úgy gondolkozhatom hogy ha papirossa nintsen az író embernek káposzta levélre nem írhat mint régi időkbe vólt szokás, de ha papirossa van is, pennája tentája ha nints, nem írhat, hatsak villával ñ figuráz, de aztat talán nehéz volna el olvasni, vagy nem is lehetne it már meglehet, hogy az szíves atyafiság erőlködíg, de ha tehettsege nints hivatalának elkövetesebe tsak mind hijába, mind azonáltal, ezeket az okokat Apám Uram részírül fel nem tehetem mert, ha akarja, az író szerszámokat igen könnyen fellelheti, a restseg vona, de azt sem okozhatom annyira már mint élete párjába határozot fáradhatatlan gyönyörüset s. nyughatatlan kedvét ezek lesznek bizonyosan azok az okok, az mellyek az illyes correspondenciájitül mellyek mig határozodhatnanak megfosztyák, de én azt az tanácsot adom Apám Uramnak, hogy ne foszsa meg uraságát attyafiaiba eddig határozott szeretitül házassági szerelmes élete miatt, mert mind az kettő úgy itélem, gmaradhat. Mert az házassági tiszta szeretet, nem akadályoztattya az atyafiu szeretetett így levén már a dolog semmiképpen nem vehetek eredetet magamtül, hogy miért nem vehetem tsak egy betűjét is, azért már ha egyébb moggyát nem találhatom, hogy levelét vegyem, kedves Hugom Aszszonyt ámbár esmeretlen attyafia vagyok, instálom, hogy méltóztasson igyemet folytatni Apám Uram előtt, s. atyafiságos kötelességére felindítani, mely hirtelen megeset alkalmatlanságomról alazáson engedelmet kérek kedves Hugom Aszszonytül hibául ne tulajdonítsa bennem, de inkább ismérjen iránta tiszta igaz szívet viselő attyafiának. Igen sajnálom is, hogy Apám Uram tenora szerint az oda haza való dolgokrül semmit nem tudhatok, azért még magam reszirül is ammit tehetek kedves Uram Apámnál minden tehettsegem szerint kérem, hogy vétessen eredetet immáron magatül velem, ne maraggyak üressen mint szekeres a tanátsadástül, én is atyafiságátül. Nem hagynám üressen énis már

újságimtúl Apám Uramat, de mihaszna, mert az Boldisár bátyám tehettege mindég tovább terjed azoknak a dolgoknak ki beszellesebe, mellyek it Betsbe történnek az én pennámnál azért tsak oda utalom apám uramat, mert az it folyó dolgokrúl onnat bővebben ertekezhetik mint az én levelembül lehetne, azért azokrúl halgat az írásom, mert nem is irhatok olyan történetet, a mely bátyám Uramnál tudva nem volna, hatsak azt nem irom, hogy a lábom viszket, azért a dolgok szövevényes folyamattyának megtudásaért oda tessék hozzá átal rugaszkodni Uram Apám mindeneket meg tudhat aszszekurálom, én pedig mostanába recomendálom magamat igaz atyafiságába s. allandóul maradok igaz atyafia s ööttse

Bessenyei György G. V.

Gyulai László kedves Uram bátyámat minden erőmbül tisztelem s. igen sajnálom, hogy beretválással szolgálattyára nem lehetek az Karátsonyi Ünnepekre, de hijaba távoly van az atyafi egymástúl s nem lehet mindenkor öszve szollalkozni szembe azért tsak távolyrúl emlekezünk atyafiságosan egymásrúl édes Bátyám Uram, Nekem pedig mindenkor tsak igaz atyafiának s ööttseinek kel maradnom kedves bátyám Uramnak mint most is vagyok maradok s. leszek engedelmes igaz szívű ööttse

Bessenyei György.

(Borítékja elveszett.)

III.

Kedves Uram ötsém!

Azon kis Levelkét, mellyet nékem futtában írot Váradrúl, a Természet maga rajzolta, azért is minden betűje szívemhez tapadt. Ha nyavalyám nem akadályoztatot vólna a bé menetelben lehetetlen lesz vala az Uram ötsém levelére mentséget találnom. Régen érzem én azt ugy is, hogy ha tudománnyal felül haladom is U: ötsémet, de erköltsre nézve sok tekintetben, rajtam túl van; ennek érdeme pedig előtte jár a Tudománynak, mivel ennek is tsak az a tzélja, hogy jó erköltsöt, helyes itélet tételt szerezzen, és mélj Lelket, igaz emberi Szivet formállyon, mely tulajdonságokat ötsém Uram, a természettül mind meg nyert. És hiszem, hogy *Valami* az ötsém Urammal való társalkodás annak kivált a ki igazán ismerheti a mire kevés ember mehet.

Ki szorultunk e világból kedves ötsém Uram! Én. hanyatlot életemnek végső órájáig gyönyörűségemnek fogom érezni, hogy ötsém Uramat becsüllyem és szeressem.

Kovátsi, Febr. 23-dik napján.

Bessenyei György.

A lábam most is kötve van, de gyógyul. Kedves Asszony Nénémnek a kezeit is tsókolom, Ágnes Hugomat köszöntöm ölelem.

Kívülről: A Monsieur Monsieur Etienne de Ugray presentement a *Ugra*.

(Pecsétnyommal.)

IV.

Kedves Ötsém Uram!

Ezen hónapnak 26-ik napján Lesz Rábén a pejek, Szürkék és barnák kótyavetyéltetések és így a jövő héten hétfűre ebédre elvárom kedves Ötsém Uramat.

Igaz atyafi szolgája
Bessenyei György.

Kedves asszonyom Nénémet atyafiságosan tisztelem Ágnes hugomat tsókolom.

20-dik Julii 1790 Kovátsiban.

Kívülről: Pour monsieur Etienne de Ugray a Ugra.

(Pecsétnyommal.)

V.

Kedves Ötsém Uram!

A Szél Dorozlón tartóztatott most érkeztem éppen, ebben a szempillantásban küldök, hogy ha Ötsém Uram hónap jőjjön erre, mert én Szombaton mehetek Ugrára és így a Ló árát ha addig elmegyen Ötsém Uram kézhez nem adhatom.

Kedves Ötsém Uramnak

Igaz atyafi szolgája
Bessenyei György.

A Nénémet, hugomat ölelem, Csókolom.

Kívülről: Pour Monsieur Etienne de Ugray a Ugra.

VI.

Kedves Ötsém Uram!

Sok Szorittya a Szegény Embert. Az én Viasz Száju András kotsisom még sem jöt haza, mindég félttem magát küldeni, és még is belé estem, hihető elment az uton valamerre, vagy ellopatta a Lovamat. Az ökröm iránt való Szorgalmatoskodását K: Ötsém uramnak nagyon köszönöm, ha megdöglük, arrul sem tehetünk. Kötsönben azt írom, hogy tennap előtt ki voltam a Sertésekhez, és az Ötsém Uram malattzait Szépen találtam, frissen vannak és már tokásodni indultak, úgy el Lakik alig ódönghet hazafelé. De a kotzák már akkor az ólban feküdtek a malatzokkal pedig Rósa maga későn jöt és jól legeltette, de a kotza pásztornak megüzentem, hogy ha másszor olyan hamar bé feküsznek a kótzák és ot az ól körül tekeregnek a Deresben tétetem. — Különben már tsak írnék többet is, de bús vagyok és az oláhok rajtam vannak, az al Commissio is parantsolatot küldöt. Hanem a Nénémet ölelem a Druszámnak minden jót kívánok, ha jön az alkalmatosságom, ki menek.

Igaz atyafi szolgája
Bessenyei György.

Az etsém uramat majd haza hozom, de, ha alkalmatosság esik jőjjön.

Háttalján: Pour msr. Etienne de Ugray Cousin a Ugra.

(Pecsétnyom.)

VII.

Kedves Ötsém Uram!

A kotzákat magam megnéztem és mivel azon fagyos időkben itala nem lehet, nagyon meggyengültek. Elválasztani a malatzokat még hammar, a kotzákat, ha így szíjják, elhullanak. A fiu kérdezte, hogy adhat e nekik arpát, erre nem mertem resolutiot adni, a malatzokat is féltvén, hanem stak 10 sák (sic!) korpa volna, mind lehetne őket eialválni, ez legjobb expediens lévén kérem ötsém uramat hozattason korpát, mert ha ívós eledelek lesz, könnyen kihuzzák azt a kemény időt, míg lágyulás lesz.

De legjobb volna, ha magához lehetne mos szerentsenk, inkább kinézhetné kedves Ötsém Uram a dolgot, vagyok

Kedves Uram Ötsémnek

igaz atyafi szolgája
Bessenyei György.

Kedves asszonyom Nénémet és az Hugomat ölelem tisztelen.

Kivülről: Pour Monsieur Etienne de Ugray a Ugra.

(Pecséttel.)

VIII.

Édes kedves Ötsém Uram!

Igen jó ezűn ettem és az ötsém Uram Embere Lóháton már nagyon szorgoztatott, hogy megyen, egy igen jóezű foglyot trantséroztam 's tsak kéretvén ötet jó palatzk bort adattam a kezébe, addig míg ivott írom ezt a csunda (sic!) levelet. A lovat egész móddal ervasoltuk (sic!) és sokat köpdösöt a hátán által az orvos azonban fogadta, hogy semmi baja nem lesz, attam néki borraivalót és megmondottam, hogy ha megépül, ugyan jó discretiot adok néki, de ez könnyű nyavalya 's el sem veszet volna benne az a ló, azonban nagy kár lesz vala, mert ez derék ló, *no — ha Ötsém uram engem kövelet, hogy molskoson írt a siettség miat így kel ám rútul írni mint én e már a betsületes fertelmes írás, petsét, Coupert nélkül.*

Igaz atyafi szolgája
Bessenyei György.

Az édes kedves asszony Nénémet alázatosan ölelem és a kedves hugomat Ágnest, ki már talán rám nem neheztel.

P. Kovatsi, 27. April 1793.

IX.

Kedves Ötsém Uram!

Most a foglalatosságom igen sokféle, azért nem írhatok kedvemre. De mindennél több az, hogy a szép tsödör megvan gyógyítva. A lódoctor úgy állítja, hogy minek utánna ezen nyavalyájából kiépülne soha [(kiszakadt) . . . többé r]eá nem fog jönni. Az igaz, hogy tsak egy kis sorsbéli . . . [kivágva] . . . kellene békességes türéssel, hogy . . . [kivágva] . . . ilyen lova dögölyön meg.

Ha tsak azt nem gondolom, hogy Ötsém uram Ló Magus, semmiképpen el nem igazódhatom benne, hogy Ugrán az ilyen fiatal Lovakat hol és hogy szerzi. Erről másszor többet.

Kedves asszony Nénémet nagy atyafiságos szeretettel tisztelem Ágnes hugomat szívesen köszöntöm vagyok
Kedves Ötsém Uramnak

igaz atyafi szolgája
Bessenyei György.

Kovatsi, 27 máj. 1804.

Kívülről: Tekintetes Ugray István urhoz utasítatik *Ugrára*.

X.

Kedves Asszony Néném!

Éppen a mikor a kotsimat igazgattam, kenettem, és a tengerit törettem volna 's a száraz halat készítettem, jöttek a nyakamra Bessenyei István Bátyám Csoma László eötsém (sic!) a kikre a somfa botom fel foktam, hogy megverjem, hogy sem elébb sem utóbb nem jönnek; de hogy még a fél Lábomra kevésbé sánta vagyok kettőjükbe nem mertem beléfgni. A Bátyám olly Czéllal jött, hogy majd egészséget ad nékem, maga jó karban lévén most és már nyútotta volna, hogy ihol van, de mikor a szemembe tekintett a Zsebjebe vissza tette s azt mondván hogy jobb e' nékem. Jó kedvembe majd megfojt a bánat, hogy kedves Asszony Néném itt nints az asztalomnál; annyi bennem a fél eszűség és tréfa, hogy egészen meggyógyítanám, ha most szerentsém volna hozzá, de még három annyival magamat tele töltve, mint a betaposott káposztás hordó megyek Néném asszonyhoz; ezt is az asztaltól diktálom sültet, tengerit, dinnyét éve; ezek az atyafiak igen nagyon tisztelik Kedves Asszony Nénémet, egészségét és az elevenségét kívánják.

Kedves Asszony Nénémnek
P. Kovatsi, 1806 14 August.

alázatos atyafi szolgája
Bessenyei György.

P. S. Kedves Uram eötsémet (sic!) és Kedves Húgom asszonyt vélem edjütt atyafiságosan ölelik s csókolják az Atyafiak.

Kívülről: Eözvegy Tekintetes Uggray (sic!) Józsefné született Gyulay Anna asszonynak — Ugrán.

(E levél utolsó soraiból az vehető ki, mintha e levelet nem maga Bessenyei, hanem más valaki írta volna Bessenyei tollbamondása után; már pedig ez nem áll, mert e levél tényleg Bessenyei *kezírása*.)

XI.

Kedves Néném asszony!

Rohodi és Albert István kérnek azon, hogy kezességet vegyek értük. Lehetne ebben módozást (sic!) tenni és oda alatt fizetek kedves Néném asszonynak értük, de it most se nekik, se nékem nincs módunk benne. Ma, ha Szerentsém Lész asszonyom Nénémhez elvégezhettyük

egészben, hogy ők is élelmekba (sic!) maradhassanak, s a Néném asszonyé is megfordulljon.

Kedves Asszony Nénémnek

alázatos szolgája
Bessenyei György.

(Borítékja elveszett.)

XII.

1784-ik Esztendőre által vettem Ugray Jósephné kedves asszonyom Nénémtől 3. Jobbagyat s Szántó fölgjét, kaszállóját árendára, melyektől fizetek 30, azaz harmitz v: forintokat. Ennek bizonságául adtam ezen arendatoria levelemet tulajdon Subscriptionnal, petsétemmel megerősítve.

Bertzelen, 16-ik Junii 1784.

Bessenyei György
(P. H.)

Közli: ZSÁK J. ADOLF.

B. KEMÉNY ZSIGMOND LEVELEI

B. WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ ÉS B. JÓSIKA MIKLÓSHOZ.

Kemény eddig ismert levelei nem nagy számuak. Közülök a Wesselényihez írottakból néhányat eddigelé K. Papp Miklós és alólírt közöltek. K. Papp Miklós közölte a következőket: Pest, 22. szeptember, Kapud julius 26. 1844., Kolosvárt 7. aug. 1844., Kolosvárt okt. 17. 1844., Kolosvárt okt. 25. 1844. (*Életképek*. 1876. 410, 460, 417 1.), Szászváros, feb. 9-én 1847., Pest, apr. 12-én 1847. (*Történeti Lapok*. III. 529 és 545. 1.) Ezek közül párt az *Életképek* nyomán kiadott a *Magyar Polgár*-ban is. (1876. 171—173 sz.) Alólírt közölte a következőket: Pest, máj. 10-én 1847., Pest, 21-ik sept. 1847., Pest, decz. 27-én 1847., Márcz. 3-án 1848. Pest. (*Erdélyi Muzzeum*. 1899. 660—664. 1.) Az itt közöltek most már teljessé teszik Keménynek Wesselényihez küldött levelei sorozatát s ezekhez adjuk a b. Jósikához írott egyetlen levelet, mely ugyancsak a b. Wesselényi-levéltárban maradt meg (Kolosvárt. Erd. Muzzeum könyvt.), mert Jósika elküldte Wesselényinek, mint őt érdeklőt.

I.

19. Jan. 845. Kolosvár.

Tisztelt Barátom!

Január 9-kén költ leveledet folyó hó 14-kén vettem.

Meg vagyok győződve, hogy Erdélynek nem kell azt vitatni: helyese a' védegylet eszméje és ildomos-e azon organisatio, melly által a' védegylet életnyilatkozatait folytatandja? Nekünk Magyarországot és az ottani szabadelvű pártot illy eldöntő súlyú ügyben alig lehet polgári

bűn elkövetése nélkül nem segíteni. Én tehát mihelyt az aláírási ívet megkaptam, nevemet bejegyeztem; 's ezt tettem volna még akkor is, ha ezen küszöbeinkhez állított védvámokat, azokkal együtt, melyeket idővel országunk határszéleire akarunk vonni, tévtanokból és meg nem emésztett eszmékből folyó aberratióknak tartanám: mitől azonban távol vagyok. Siettem társakat kapni; de ez már bajos feladat volt. Köreinkből az öcsém és Kornis Ferencz irt alá: a' polgári osztályból és a' megyeiek közül senki sem.

Pártunk jelentékenyebb egyénei gróf Mikes Jánosnál tartottak gyűlést, melyre én meghíva nem voltam. Hallom, hogy valami módosításokba és reformokba egyeztek meg, melyeket Pestre fölterjeszteni fognak, azok életbe léptetésétől függesztvén föl a védegyeletbe állásukat.

Én az urbér és néhány korkérdéseink tárgyában sarkeszméimet egy hosszú levélbe veled közleni akartam, remélvén, hogy te is azokról elmondandod nézeteidet, 's majd midőn Zsibóra kimegyek, otium közt egy röpiratkát 's néhány hirlap cikkkelyt készíthetnénk. Erdély semmit sem gondolkozik és semmit sem akar. Nem ártana neki kevés pénzma vagy más még erősebb szer. Ez okból kivált az urbérben olly munkát vágytam volna az olvasók kezébe adni, melly alapos nézeteket mond el, kivihetőt kíván; de a' henyéket ingerli, az önzőket sujtja.

Gyöngélkedő egészségem, számos foglalkozásom és még nagyobb csoport kedvetlenségeim, mind e' mái napig akadályoztattak szándékomban.

Talán nyerek időt, jó szeszélyt vagy vasbékétürést összeszedni gondolataimat: tartsd addig is meg becses barátságodba tisztelődet

Kemény Zsigmondot.¹

II.

Kolosvárt, jan. 28-án 845.

Tisztelt barátom!

Én úgy szeretném Sibóra menni, hogy egy egész hónapot mulathassak. Okaim következők: szeretném ha az *Erdélyi Hiradóba* néhány urbéri cikket együtt adhatnánk; továbbá, akarnék üres időt magamnak regényeim számára meggazdálkodni, mi Kolosvárt nem könnyen lehetséges; aztán én naponként mind lomhább emberré kezdek válni, 's ennél fogva szükségem volna egy kevés friss időre, egy kevés élénkségre, mire alkalom Sibón bizonyára nem hiányzik; végre pedig, hogy a' legönösebb okot utolyára említsem, én veled, kit annyira szeretek és nagybecsülök, sok, igen sok időt akarok eltölteni mert ki tudja: lesz é módunk még gyakran együtt találkozni, miután én, ha körülményeim engedni fogják, a' jövő télre Pestre szándékszom költözni.

Igyekezem tehát dolgaimat úgy intézni, hogy február 20-án Kolosvárról hozzád indulhassak. Márczius 20-án pedig Kovács Lajos Sibóra fog jönni, hogy vele szathmár megyei ösmerőseimnél is tehessek rövid látogatásokat.

¹ b. Wesselényi jegyzése a levelen: 32. j. Jan. 21. vsz. 31. Azaz 32 sz. levél, jött jan. 21., válasz 31.

Mi a' védegyelet ügyét illeti: irtam volt közelebből, hogy Mikes Jánosnál gyűlés tartaték. Akkor a' tanácskozatok eredményéről semmi hitelet nem tudván, téged is semmiről részletesen nem értesítheték.

A' második gyűlésre én is meg valék híva.

Ekkor Zeyk Károly, mint előbbeni határozatot, néhány pontot felolvasott, melyek szerint pártoltaték a' védegyelet következő lényeges módosításokkal:

1-ször Az aláírások kötelező ereje jövő november 1-ő napján kezdődjék.

2-szor Kolosvárt alakításék egész Erdély országra nézt egy központi biztosság, melly a' Pestivel folytonos közlekedést tartson fönn és a' mellyel — 's tehát nem immediate a' pestivel — lépjenek érintkezésbe az erdélyhoni vidéki biztosságok.

3-szor Ezen központi biztosság szabja mindig ki: hogy mellyik az a' honi czikkely, mellyet védni kell? És az erdélyi aláírók, csupán ezen kitüzött czikkekből tartozzanak hazait 's nem külföldit vásárolni.

Én megtámadtam e' határozatokat. *Weer Farkas* egész eréllyel, *Bethlen János* tél-túl pártolt.

Végre hosszas szóvirágok, üres bölcseség és nyers őszintéskedések után kifáradtunk. Miután elestvéledett; miután még abból sem tudtunk kigázolni, hogy valóságos rebellio é a' védegyelet vagy csak mozgalom?; miután egész tanári értekezéseket tartánk arról: mi a' jus publicuma és mi a' jus privatuma a' védegyeletnek? mi szabályai közül a' léteges, 's mi viszont olyan, melly organicusnak nem tekintethetik? 's helyes é nekünk, azon pontok iránt tenni módosításokat, mellyek a' védegyeletnek gépezetét tárgyazzák, 's van é joga a' pesti igazgató választmányynak ránk nézve ezen módosításokat elfogadni? — miután, ismétlem mind ezekért torokrekedésig szónoklánk és körömszakadásig vívtunk, nagy későre az első gyűlésnek határozatai megbukottak.

Harmadik ülésre volt tehát szükség, hogy valamiben megállapodhassunk, melly más napra lőn összehíva.

Ekkor Teleki Domokos indítványba hozta, hogy alakítsunk külön Erdélyi védegyeletet. Ez megbukott. Aztán ugyanő javaslá, hogy legalább a' beirási jövedelem felét, ne küldjük, mint a' szabályba van Pestre, hanem magunknál megtartván' hasznos czélokra fordítsuk. Ez is kevés pártolókra talált. Utoljára is oda összpontosultak a' nézetek, hogy maradjunk mindenben a' pesti védegyeleti terv mellett, azon kikötéssel, hogy kötelezésünk november első napján kezdődjék.

Ezen megállapodásunk már két hete történt, de ennyi idő alatt is, mennyire én tudom, senki aláírókat nem gyűjtött.

Barátom! én azt hiszem, hogy legyen bár hasznos vagy veszélyes a' védegyelet, nekünk magyarhontól magunkat illy életkérdésben külön szigetelni nem szabad. Én attól tartok, hogy mostani eljárásunk és buzgolkodásunk szerint, Kolosvárról soha nem fog ötven aláíró — mi egy vidéki bizottmány alakítására szükséges — kikerülni. A' szabályoknak kormány általi fölkérése is kezd már visszahatást szülni.

Szavadra többit hajtának nálunk, mint a, másokéra. Jó volna, ha még egyszer intéznél hozzánk egy kéro és szidalmazó levelet.

»Mellynek érezze Jerico

Zengéseit, dörgéseit.« Mert különben azon öt ember, ki nálam aláirt, honi öltözetével ugy fog kinézni társasköreinkben, mint hajdan néztek ki érdekes habitusaikban a' kudarczot vallott »magyarkák« és »lázárok«.—

De elég a védegyeletről. Hallottadé, hogy a' kormány a' centralis rendszeres bizottmányok tartását nem engedi meg? Még képzelni sem tudom ezen lépés bölcseségét. — Kérlek *Venedey* Irlandját adandó alkalommal küld be; mert azon olvasó társaságnak, melytől elkértem volt, szükségé van rá. — Szegény *Bethlen János* tudvalevő szerencsétlenségei miatt annyira le van verve, hogy egészsége is talán, kedve pedig végkép összerömlött. — *Wesselényi Ferencz* a' napokban megyen ki *Sibóra*; engem is az együttutazásra nohat, de foglalatosságaim három napi távozásra is aligha időt fognak engedni. Csak február 20-ára tartván azon kötelesség teljesítését, hogy téged személyesen tisztelhessek, addig is tartsd becses barátságodba tisztelődet, barátodat

Kemény Zsigmondot.¹

Czim: Méltóságos báró *Wesselényi Miklós* urnak *Sibón*.

(NB. nem postán küldve.)

III.

Kolosvár, jul 3-án (1845.)²

Tisztelt barátom!

Nagy örömmel olvastam jul. 1-jéről szóló leveledből szerencsés megérkezésedet. Siettem volna *Sibóra*, ha betegségem, mely már tíz nap óta tart ágyban, engedné. Reméllem és orvosom is biztat, hogy 15-re csakugyan nálad lehetek. Magammal fogok vinni szép csoport irományt: a' bizottmány munkálatait. *Teleki Domokos* azokat kielégítőleg jóknak, *Bethlen János* — mint hallom — nem egészen kielégítőeknek tartja: én belőlek még semmit nem olvastam. Nagy ideje volna már, azon urbéri értekezésedet, melyet *Pestre* meneteled előtt olvastunk, sajtó alá bocsátani; a' többi czikkeket rendre után küldhetnök. — Most még a központi választmány tanácskozik: ha megállapodni és határozni fog, akkor nehezebb leend az általa nyert impulsust a' közvéleményre, tetemesen módosítani. Én csakugyan hinni kezdem — noha bizony sem örvendetes, sem alkotmányunk szelleméből folyó, — miszerint a' kormány pontonként elkészített urbéri codexet fog országgyűlésünkre leküldeni, a' központi bizottmányok munkálatait legfeljebb anyagszerű használandja. Valósággal én nem örvendek ilylly iniciatíváknak, ilylly a' dolgok élére állásnak. Azonban talán ezek igen előlegezett agodalmak.

¹ B. *Wesselényi* jegyzése a levelen: 68. j. febr. 4. n. v. Azaz: 68 sz. levél, jött febr. 4., nem válaszoltam. T. i. *Kemény* azt írta, hogy megy hozzá febr. 20-ára. *Keménynek* ez a látogatása *Zsibón* csakugyan megtörtént, de csak máj-ban, midőn *Deák* is ott volt. L. levelét *Jósikához*.

² Év nélkül! de a tartalomról világos, hogy csak 1845-ből való lehet.

Urbéri czikkeidet, mindent tekintetbe vévén, talán mégis jobb leend az *Erdélyi Híradóba* küldeni, mint más lapokhoz.

Most még három postát foglalnak el Teleki Domokos vezérczikkei: aztán legott nyomtathatnák.

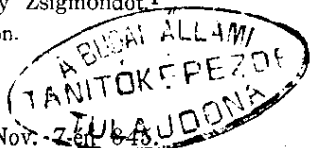
A' Hartlebenneli alkuval meg vagyok elégedve. Csakhogy volna bár egészségem és kedvem a' munkához! Mig Sibón találkozhatnánk, tartsd meg becses barátságodban tisztelődöt

Kemény Zsigmondot!

Czím: Méltóságos Báró Wesselényi Miklós urnak Sibón.
(NB. nem postán küldve)

IV.

Kapud, Nov. 26.

Tisztelt Barátom!

October 10-éről költ leveledet folyó hó 5-kén vettem.

Én junius közepétől fogva szünetlen beteg vagyok. Mikor Kolosvárt annyira már jól éreztem magamat, hogy szobámból kimozdulni merék, előállítottam volt a' szekeret, mellyen Sibóra induljak. Bucsuzni menék Rhéday Jánosékhoz; mert hoszasb ideig szándékoztam nálad mulatni. Azonban ők, látván, hogy az idő esős, és tudva, miként orvosom különben sem engedte meg a' kijárást: betű szerint rám zárták az ajtót, 's így utam akkorról elmáradott.

Két nappal utóbb szintén gyöngéledő állapotban lefuték Kapudra, 's már ekkor, minden hírtétel nélkül. Senki nem tudta Kolosvárróli távozásomat. Orvosom sem, ki kétségkívül tilalmazá vala.

De önféjüségemért ugyan megjártam. Még a' gyorskocsiban kiborzogott a' hideg. Három nappal utóbb rendkívül kínos rheumát kaptam. Hosszason ágyba tartának; két versen megpioczáztak, 's végtére sükeresen lábra állítottak

Maradott annyi időm, hogy vagy három vezérczikket irjak s *Gyulai Pál* siralmas történetével kezdjek bibelődni; ekkor küldöttem egy rövid levelet Jósikához, — nem tudom, kapta é? — mellyben értesitém, hogy sietek hozzá és hozzád.

De mi történik? Vagy két napig akaratom ellen is minden ok nélkül rosz kedvű valék; nem tudtam kibontakozni bizonyos ingerült kedély-állapotból. Ezen körülmények után, mellyeket eszembe sem jutott körjelenségnek tartani, egy reggel figyelmeztet ősém, hogy szemem sárga. Befutok Enyedre, s ott doctor Marosstól megtudom, hogy epelázba vagyok.

Ebből is utolyára fölüdültem; de most már a' májamat tartják rosznak. És e' perczben is két üveg piros orvosság van előttem: mi haszonnal? megvállik.

Mikor mehetek tehát Sibóra?: azt határozottan megmondani nem tudom ugyan; de legalább annyi bizonyos, hogy olly erősen vágyom veled és Jósikával találkozni, miként talán másodszer is megkísértem a' hír nélküli továbbállást; ugy is nálad helyben van egy orvos, ki

¹ B. Wesselényi jegyzése a levelen: 484. j. Jul. 4. Azaz: 484 sz. levél, jött Jul. 4.

bizonyosan nem fogja hagyni, hogy meghaljak. Ez nagy baj volna nekem : ki olly jól elláttam magamat ambícióval, reményekkel és tervekkel.

Említéd becses leveledben urbéri czikkeidet. Igen érzem, hogy ezek megjelenése fölötté sürgető. Talán azon íveket, melyeket, mig Deák ott volt,¹ elolvastunk, előre is közleni kellene. Magukra is bizonyára megtennék idves hatásukat. De hová küldjed? — ez épen nem könnyű kérdés. A' mi silány *Hiradónknak* sem hitele, sem olvasója, sem elve. Aztán Teleki Domokos utósó pontig a' rendszeres bizottmány terve mellett lévén, erősen eltérő nézeteket nem is örömmel engedne lapjába közöltetni. A *Pesti Hírlap* jó szívvvel fogadná ugyan; de oda, mint hiszem, te elküldeni semmi esetben nem akarnád. — Talán legjobb volna, urbérünkről egy rövid röpiratot készíteni. Ha te is ezen nézetbe volnál, 's én is meggyógyulnék, munkánkat még deczemberben megkezdeni és bevégezni tudnók. Kiadása nem volna késő 's kelendősege biztosítva van a' te neved és 'a tárgy érdekessége által. Becses válaszodat elvárja tisztelőd, barátod

Kemény Zsigmond.²

V.

Kapud, márcz. 14-e 846.

Tisztelt Barátom!

Én november 27-éről címzett becses leveledet deczember közepén vettem. Azóta épen 12 hét tölt el, 's csak most válaszolok. Ez nagyon különös 's kivált ha hozzá teszem, hogy még most sem akarék neked írni, 's csak azon vágy, mikép rólad valamit tudhassak, ösztönzött szilárd föltétem megmástitására.

A dolog nyitja ez :

Én az idén betöltöm harminczadik évemet. Bulwer mondja, hogy ezen korban még 'a könnyelmű embert is ellenállhatlan vágy lepi meg számot vetni erejével, helyzetével és 'a sokféle törekvéstől visszavonván energiáját, azt kitűzött célra irányozni. Isten látja, hogy én könnyelmű soha sem voltam; de mégis nem gazdálkodtam eszélyesen azon csekély tehetséggel, melylyel az ég megáldott, s melylyel nálunk is olly időben, mikor nagy szükség van lelkiösmeretes és munkás emherre, csakugyan lehetne szilárd kitarás mellett gyümölcsözőleg fáradozni. S mit tevék én mostanig? — 1834-től 38-ig törvényt s történezetet tanoltam. Akkor olly kedvetlen viszony mián, melly egy ifju életébe igen, de nem levélbe való, — ott hagytam Erdélyt, a' guberniumot 's tanulmányaimat. Bécsbe költözém. Két évig anatómiai és pathológiai leczkéket jártam. Ezek szépek voltak ugyan, de előbbi pályámmal összefüggésbe nem állók, 's oly természetűek, hogy naponként nem buvárkodva bénnek könnyebben feleldjük, mint megtanoltuk. S nekem most e' tanokról csak igen általános 's fölötté homályos fogalmain vannak.

Bécsből lejövén, rögtön a' journalismusba buktam minden előkészület nélkül, hogy aztán, midőn jócskán belegyakorlám magamat 's már valami

¹ T. i. májusban, 1845.

² Wesselényi jegyzete a levelen : 714. j. Nov. 14-én. Azaz : 714 sz. levél, jött Nov. 14-én.

derekabhat adhattam volna, részint a' kormány ellenszenve, részint apró armányok kiküszöböljenek.

Midőn a' *Hiradó* szerkesztését letettem, kétféle irányban nagymennyiségű kéziratom volt.

Martinuzzi — hat füzetből álló — regény rég bevégezve volt, 's csak egy új áttekintést 's rövid változtatásokat igényelt.

»*Élet és ábránd*« című két kötetes beszélyem pedig félig már elkészült.

Mi a' politikát illeti: sok apró értekezésem vala sajtó alá szánva. Ezek később mind kijöttek.

De leginkább a *Kortelkedésről* munkám foglalta el időmet és gondjaimat.

Azon kérdés állott tehát előttem, az exredactor előtt: politikai irományaimat adjam-e korábban ki vagy a' szépirodalmiakat?

Én a' journalismus utóbenyomásai miatt kevés tétova után a' politikaiakra szavaztam.

Megjelent tehát négy füzetre számított *Kortekedésemből* kettő. Minthogy tudtam, hogy modorom éles; de szándékom jó és a' tárgynak utángondoltam: reméllém mindazt, hogy megtámadtatom, mind, hogy barátaim- és pártfeleimtől félre nem értetem, mind végre azt, hogy a' kérdés tisztábazatalára némileg befolyhatok. — Igen csalódtam. Rendkívül magasztaltak, kiktől nem akarék dicsértetni. Pártomból a' legjelesebb tekintélyek békétlenkedtek rám. Nézeteim a' felső házban találtak itt-ott visszhangra, az alsóban épen nem. *Kortekedésemért* tudóstársasági tag lettem; de munkámból az elajándékozottakkal együtt alig költ el 500 példány; — fele tehát nyakomon maradt. Te, mint Pálftytól és Zeyk Józsitól hallottam, nekik jól lehordottál. Én tégedet, noha csak gyermekkoromban láttalak volt, akkor is szintugy tisztelélek, mint most, midőn szerencsém van barátaid közé tartozni. Rosszalásod és a' fönnbbi okok természetesen arra birtak, hogy munkámmal föl hagyjak és a' hátralévő két füzet többnyire kész irományait vigyem oda, hová nem szoktuk azon papirosokat, melyeket megbecsülünk.

Egyszersmint föl hagyék a' politikával is. Csak szükségből mázoltam néhány vezércikket s regényre fordítám minden időmet. Még vágytam ugyan — mint tudod — veled együtt rövid érintéseket készíteni az unióról és urberről. De az már eszembe nem jutott többé, hogy valaha követ, journalista, vagy rendes s komolyabb studiumu politikai író legyek. »*Mea me paupertate involvo*« 's másokra bízom a' közélet küzdését és dicsőségét, pálmáját és tuskéjét: ezt gondolám 's illy szándékkal valék nálad Sibón tavaly. Azonban veled 's Deákkal hosszason alig lehet az ember, hogy megint appetitust ne kapjon a politikára.

Midőn visszatértem Kolosvárra, naponként szorgalmasan irtam *Gyulai Pálo*mat; de szintoly assiduitással tevék naponként előkészületeket röpiratokra is.

Regényeimre elég szép szerződéselem volt Hartlebennel; politikai cikkekre meg elég ösztönt adott a' te barátságod 's azon utálatos fel-

színesség és apathia, mely Erdélyben naponként mindinkább kezdett lábrakapni.

Igy állottak dolgaim, midőn te Pestről hazakészültél és én, hogy Sibóra mehessen 's ott hosszasan mulathassak, gazdasági ügyekben 's testvérem meglátogatására Kapudra lerándulék.

Irtam már neked, hogy még az uton betegség ért és 15 hétig ágybafekvő 's aztán hosszú időig kornyadozó valék.

Minden munkáimmal elkéstem: írói jövedelmem és összeköttetésem teljesen szünetelt. Egyetlen hirlapom sem lévén, — most merőben másként van, mert jelenleg hatot jártatok, — tehát, ismétlem akkor egyetlen hirlapom sem lévén, azt sem tudám: mi történik a' világon? semmi korkérdést nem kísérhettem és Erdély 's Magyarország állapotával olly ösmeretlen valék, mintha e' négy hónapot, mint mondani szokás, a' kutfeneken töltöttem volna.

Tudod te azt, hogy otthonról jövedelmem csak szükségeim kielégítésére elég; minden mi kissé több kényelemre van számítva, nálam a' literatura által fedeztetik.

Honnan jól lakhatom, jól ruházkozhatom, ehetem, a' mennyit tetszik, tarthatok, ha kell, egy pár lovat, meg egy legényt, aztán fárságonként vesztegethetek is valami keveset, néhány hétig: — ennyire terjed apámról maradt jövedelmem, — 's többre nem.

Ez az embernek nagy securitas az életgondok ellen; de én örvendeni, élvezni szeretek, 's szívesen fáradok a' kényelemért. Nekem sok olly igényeim vannak, melyeket a' hasonló vagyonuak nem kívánnak, sok olly szükségeim, melyeket mások nélkülözni tudnak.

Ennél fogva folytonosan kell munkálkodnom, hogy eleget szerezhessenek.

Midőn tehát betegségemből fölgyógyultam, első törekvésem volt tervet készíteni, miszerint kitelhetőleg a' közügynek is használhassak, de aztán olly független állásba kelyheztessem magam, melyet négy hónapi nyavalya soha többet meg ne ingathasson.

Eltökélésem lőn néhány hetet falun tölteni, mig sokat írhatok.

De mit írjak?

Itt abba állapotam meg, hogy *Gyulai Pálomat* bevégezzem; mint-hogy belőle 's *Élet és Ábrándomból* öt ezer váltót kaphatok, — mely öszvegből én odatéve jószágom jövedelmét, legrosszabb esetben is akár Pesten, akár Kolosvárt kijöhetnek addig, mig viszont más kereset-forrásokat nyithatnék.

Továbbá elhatároztam, hogy azon idő alatt, mig fönnevezett regényem elkészülne, szigoruan számot vetve tehetségeimmel, kilátásaimmal és hajlamommal, végkép leszorítsam magamat vagy a' political vagy a' regényirodalomról; mert megosztott erővel semmi fontosabbat, semmi maradandóbb becst nem tudnék előállítani.

Hogy tehát korán megtudhassam: minő kilátásaim leendenek az egyik és a' másik pályán, irtam Eötvösnek, kívül a' legjobb barátságban vagyok, hogyha a' jövő dietára országgyűlési követ akarnék lenni, átadnák-e nekem a' *Pesti Hirlapban* tárczámul 1-o az országgyűlési tudósi-

tásokat, 2-o az erdélyi megyei tudósításokat,¹ mert én, mint az *Erdélyi Híradó* volt szerkesztője, minden törvényhatóságban bírok annyi összeköttetéssel, hogy mindenünnen kaphatnék levelezőket, 3-o aránylagosan a' vezércikk irását? S megengedik-e továbbá, hogy rendszeres agitációt kezdjek lapjaikban az unio iránt?

Midőn Eötvös Pepihez ezen levelet elküldöttem, arról valék meggyőződve, hogy nekünk erdélyi embereknek semmi szükségünk nincs sem jobbra, sem balra döntögetni a' centralisatioi kérdéseket; míg ellenben nagyon érdekünkben fekszik, hogy a' reactio emberei kényök szerint ne dögönyözzenek, 's hogy legyen lapunk, mellyben meggyőződéseinket és czáfolatainkat elmondhassuk, — mellyben az unioak, ezen egyetlen váltáságnak apostolai lehessünk.

Mivel pedig lehetséges volt, mikép Eötvösök megtagadó választ küldenek, tehát el nem mulatám ugyanakkor szépirodalmi vállalatok körül is megtenni az előleges lépéseket: hogy így minden fonalat kezemben tartva czélarányos választást tehessek.

Abban állapotam t. i. meg, hogy mihelyt a' *Pesti Hírlap* elfogadja feltételeimet, legott 1-o mindent elkövetek követté választatásom iránt, 2-o hogy a' Pestre költözhetés minden vágyáról kénytelen legyek lemondani — miután van egy kéz alatt nem levő jószágom, mellyért 10 ezer váltót ígérnek' noha mostani arendája csak 400 frt, miután *Gyulai*-ból és az *Élet és Ábránd*-ból 5 ezert kapok, miután végre egy régi pert megnyertem és Kamaráson aránylag sokacska gabonám termett, — miután, ismétlem mindezekből 10 ezer pengőt kicsinálhatnék, föltettem magamban, hogy Alvinczen bizonyos Csató-féle jószágot megvásároljak.

Tehát ha a' *Pesti Hírlappal* tervem sikerülend, akkor ezentúlra kirekesztőleg a' politicának szentelem egész életemet. — Különben pedig, minthogy az *Erdélyi Híradó*-ba írni nem akarok, rossz gazdaság volna az én kevés jövedelmemmel követség után járkálni 's dietai munkásságra annyi időt 's fáradságot fordítani, hogy miattok talán éveken át, mint a' chinai paraszt, oly nagy frugalításra legyek kényszerítve.

Nem, én ezen esetben a' regényirodalom mellett maradok és Pestre költözöm; mert a' provinciális író ritkán dicsekedhetik kelendőséggel.

Tisztelt barátom! Így állottak dolgaim, midőn november utolsó napjaiban hozzám intézett leveledet december közepén kaptam. — Már azelőtt pár nappal irtam volt Eötvös Pepinek. Hívém, hogy tőle értesülést gyorsan nyerhetek, 's hogy akkor téged megállapodásom felől tüstént tudósítván, bármelyik esetben még februariusra Sibón lehetek 's ott néhány hetet töltvén, vándorbotot vehetek Pest felé, vagy pedig együtt előkészületeket tehetünk a' kolosvári dietára, 's ugyancsak fáradni fogunk az urbér 's más efélék körül.

Nap nap után tölt minden válasz nélkül, míg végre Eötvös írja, hogy örömmel adnak nekem részt a' *Pesti Hírlap* szerkesztésébe és számolnak arra, mikép a' dietai tudósításokat vinni fogom.

¹ Ennek a' Tárczának Erdélyből kezelhetéséről készült tervem igen complicált arra, hogy most közölhessem.

Ezen általános megállapodásról részletekre akartunk térni, midőn előjövének a' biharmegyei események és a' *Pesti Hirlap* új alakítását igen sürgető szükséggé tevék.

Eötvös és Trefort visszavonult.

De még az új emberek nem állanak elő, 's minden zavarban van.

Mi lesz az én projectumommal is, azt isten tudja. Elég hozzá, hogy ezen fluctuatiók miatt haladott napról-napra válaszom hozzád.

Te meg fogod bocsátani e' késést: én pedig akár leend valami a' *Pesti Hirlappali* tervből, akár még a nyár végén Pestre költözsem föl, a' jövő hónap 12-én inomisse indulok Sibóra: tehát megmásíthatlanul 15-a estve nálad fogok vacsorálni. Addig is becses barátságodba ajánlja magát és a' bárónő ő nagyságát különösen tiszteli őszinte barátod Kemény Zsigmond.¹

VI.

Pest, decz. 5-én 847.

Édes Miklósom!

Igen rég nem irtam neked. Okaim rá nagyok voltak; t. i. olaszországi utam miatt zavarba jöttek irodalmi kötelezettségeim. Minden dologtól elkéstem. Rendbe kellett magam szedni. Betű szerint kérek érteni azon mondásomat: hogy betegségig dolgoztam. A' sok kávé és éjjeli irás miatt nervusaim annyira ingerélkenynyé lettek, hogy midőn borbélyom beretvál és arczomra teszi kezét, szemem reszket 's oly kiállhatatlan érzés foglal el, hogy négyszer is félbe kell hagyatnom borbélyom működéseit, melly illy állapotomban éppen annyi, mintha bőrömet húzná le, s én kisebb kiadásban minden héten háromszor állom ki a' boldog emlékezetű Bajazet császár kinszenvedéseit.

Minthogy különben jó egészségbe valék eleinte, azt hittem, hogy borbélyom kezéről valami magneticus hatás gyötör így engemet 's megpróbáltam más subjectummal a' borotváltatást; de ezzel is csak úgy járván mint a' régivel, azon meggyőződésre jutottam volt, hogy hypocondriában sinylem. Hallgattam tehát különös állapotomról; mert szégyelém. Később azonban más alkalmatlan jeleket is tapasztaltam. Jelesen, hogy midőn kocsi dörgött el mellettem, mindig mérgelődtem; mintha proletariusi gyűlöléssel töltem volna el azok iránt, kik gyalog nem járnak. Ha meg valaki a' tolongás közt meg talált döfni vállával vagy könyökével, már akkor dühösön visszafordultam 's a' legnagyobb lélek-erő kellett rá, hogy gorombaságokat ne mondjak sat. Illy zaklatottságok közt utoljára említém orvosomnak: hogy igazán hypocondriában vagyok s' attól is tartok, hogy eszem el fog menni. Ő meghallván bajaimat, fölvilágosított, hogy az nem hypocondria, hanem nagyon kifejlett nervositas. Két napig a' szobában és ágyban tartott, azután megtiltá, hogy vagy két hétig semmit ne írjak, semmit ne olvassak és semmiről ne gondolkozzam. Egy hete alig mult, hogy illy disciplina alatt vagyok' s hogy arczomat naponként egy néhányszor vízbe tartom 's már is

¹ B. Wesselényi jegyzete a levelen: 212. j. Mart. 27. vsz. 29. Azaz: 212 sz. levél, jött márcz. 27. válasz 29-én.

szemlátomást jobbul egészségem; noha a' beretváltatás iránt most is nagy ellenszenvvel vagyok. Ennyit bajaimról; 's most az országéra térek.

Te, édes Miklósom! legjobban tudod, hogy a' partium ügyében egy silány csatolmányt készítettek I. S. befolyása következtében a partium ügye iránt.

A magyarországi ellenzék főbb emberei közül többen fölszólítottak kettőre: t. i. hogy adjak véleményt e' tárgyban 's hogy eszközöljem ki egy nagy tekintélyű partiumi ember nézeteit szintén e' tárgy iránt. Egyiknek, ki írásban közlé velem kérését, küldöm levelét ide mellékelve. A' másik téged külön levélben fog megtalálni. Édes Miklósom! kérek ezerszer, kövess el mindent a' partium bukó ügyének fölemelésére. Szemere Bertalannak, bízva szives közremunkálásodban, megirtam, hogy reméllem, miként petitio is fog a' partiumból az országgyűlés elébe menni. Méltóztassál, ha csak időd engedi, leiratni: 1-o azon Tunyogitól kapott értekezést, melyet Zsibón létem alatt olvastunk; 2-o azon munkádat, melyben a' parczium vissza csatlása ügyében előkerült törvénytelen eljárásai a' kormánynak följegyezve vannak. Kérek 3-o méltóztassál arról egy értekezést írni, hogy nincsen semmi oly körülmény, mely gátolta volna a' parczium rögtöni visszacsatlását, 's hogy nincsen semmi ok, miért újra törvényhozási tárggyá tegyük e' kérdést. Igen óhajtanám ezen értekezést a' *Pesti Hirlap* számára és a' kerületi jegyzők számára. — Tedd, kérek, azon szívességet, mielőbb tudósítani engemet arról, hogy körülményeid engedik-e ezen valóban fáradsággal és alkalmatlansággal járó munka megírását?

Az erdélyi diaeta istennek hála' elvégződék. Szépen kirabolva van a' nép. S ott mint hallom, örvendenek e' reformon. Csak ne bánják utóbb meg.

A' magyarországi diaetáról tudom, olvastad a' *Pesti Hirlap* tudósításait és a' regia propositiók csatolmányait. Nagy kár, hogy Pulszky az *Allgemeine Zeitungban* szabadelvűeknek hirdeti e' csatolmányokat; mert én benne látok ugyan haladást, de absolutisticus iránynyal szövetekezve. Csengeryvel dolgoztunk az alimentatioi nyomorult törvényjavaslatokra glossákat, melyeket fölküldénk a' követekhez. Én mihielyt jobban leszek, meg fogom a' *Pesti Hirlapban* támadni a' városok rendezéséről szóló csatolmányt is, mellynek két gyökérhibája van: egyik a' kettős választás; másik az administratioi, kormányzási és bírói functiók összevegyítése, minél fogva az igazgatásnak mindig tág tere nyílik politicial tekinteteből üldözni valakit magányjogi viszonyaiban 's kiforgatni pénzből doctrináiért.

Csodálatos, édes barátom! az, hogy a' feleink által is, bizony ok nélkül, dicsért regia propositiók, illy rosszak; mig ellenben Apponyi és általában a' kormány Kossuthéknak, Szentkirályiéknak, Szemerééknak néhány olly engedményt ígért, mellyekből nagyon sok jó szándék látszik. Ugy hogy utoljára az ember azt sem tudja, miként tudatlanság miatt rosszak-e a' propositiók; vagy pedig az ígéretek nem őszinték? Mert ugyanazon szellem, melly illy ígéretek tesz, ha azokkal ámitani nem akart, magával nagy következetlenség nélkül, sem az alimentatio, sem a'

városi reform tárgyában nem dictálhatott olly nyomorult törvényjavaslatokat, minők a' csatolmányoké.

Tehát halld meg, mit ígérnek:

1-o. Évenkénti diaetát.

2-o Mindig Pesten tartandó diaetát.

3-o Sajtószabadságot a' 15 íven felüli munkákra.

Továbbá Korponaihoz, ki a' hadi osztályban tudóstársasági tag, fölszólítás ment felülről, hogy a' katonai szolgálathoz tartozó minden műszavakat magyarosítson meg. Ebből sokan azt hiszik, hogy a' magyar ezredek nyelvét magyarra akarják tenni, mivel összeegyezik ő Felsőcsé- nek Marits ezredeshez intézett tanácsa. A' király t. i. midőn az ezredes hozzá bement, kérdé: tud-e ön magyarul? Érték, felséges Uram! mondá ez, de még nem beszélek. — Az hiba, válaszolt a' király, már ezentül ez nem mehet így. Én is ma háromszor beszéltem magyarul.

Nem sokat adok efféle nyilatkozatokra; azonban éppen tegnap mondá Korponay, hogy nagyon nekiestek a' katonatisztek a' magyar nyelvnek. Mindenütt grammaticakot lát.

Ha meggondolja az ember, hogy Austriának Németországrai befolyását a' porosz alkotmány; Olaszországrai befolyását a' pápa semmivé tette. Ha meggondoljuk, hogy Csehország ellen erőszakos lépésekhez volt kénytelen a' cabinet folyamodni, azonban ott annyira aggasztók a' helyzetek, hogy végtére ugyancsak a' cabinet kénytelen Salm grófra kenni azt, mi saját parancsából történt és kénytelen őt megtagadni. Ha tekintetbe vesszük, miként B. Kübeck örökké bukás szélén áll azért, mert pénzt kölcsön nem kap. Galliczia elnyomva van, de nincs lecsendesítve. Az olasz örökös tartományokban a' stranierok¹ eleni gyűlölség — a' magyarokat is ideértve — mint tapasztalásból tudom, hihetetlen fokra emelkedett. Ha olvassuk, hogy az olasz vámszövetség, melyet a' pápa indítványozott, azzal van motiválva: hogy legyen e' szövetség első lépés *Olaszország egységére*. Szóval, édes Miklósom! ha mindezeket tekintetbe vesszük, lehetetlen néha nem hinnünk, hogy az igazgatás kezdi sejteni: miként a' megmaradásra egyetlen út a' magyar nemzetiség kifejtése, 's hogy mi vagyunk egyedül azok, kiknek érdekeink a' monarchia megmaradásával összekötte van.

Nem épen lehetetlen tehát, hogy a' magyarországi ezredek nyelve magyar leend.

Áttérek az anyagi haladás teréni terveire a' kormánynak.

Ezek következők:

1-o hét millió kredit a' Tisza szabályozásra.

2-o Négy vasutvonal Pestről kiindulva u. m.:

a) A' Bécs-Debreczen-Kassai, mely egyfelől Hamburggal kötne össze; másfelől majd utóbb Varsó-Petersburggal.

b) A' Pest-Aradi, mely később Erdélyen keresztül vonulván, keletet hozná össze nyugattal.

c) A' Pest-Fiumci.

¹ Idegenek.

d) A' Pest-Soprony-Bruck-Triesti. Ennek, mint utazásomban utána jártam, nemcsak a' Mürzuschlagi hegyen, de a' Triesttel határos bérczek körül is, majdnem legyőzhetetlen akadályai vannak. Noha létesítésében hisznek a' német professorok, ámbár magok is megvallják, hogy 3 mértföldes alagutakat kell furni, — mi herculesi földadat.

Ezen vasutvonalak mellé Clarc terve szerint, néhány mellékvonal, és 500 mértföldnyi töltött út ajánlatik. Az egész közlekedési tervek 166 millióba fognak kerülni pengőben; mire részint kamatbiztosítások, részint kölcsönök kellenek.

Édes Miklósom! Így állanak dolgaink, reményeink és félelmeink. Én látom, hogy catastroph szélén vagyunk, s' bár látnám olly tisztán, mint Pulszky és Szentkirályi, hogy részünkre fordul a, crisis!! Elveszünk-e vagy lábra állunk-e? . . . az isten tudja. A' haladásban nem kételkedem; az alkotmány ügye iránt aggódom. — De eleget irtam már közdolgookról. Szólok magamról; úgy is, mint tapasztalád, olly hanyag levélíró vagyok, hogy jó isten tudja: mennyi mulasztást kell most jóvá tennem.

Boldognak mondhatnám magamat, ha a' közmegbecsülés, melylyel érdemem fölött halmoztatom, elég ok lehetne arra, hogy az ember magát valahol jól találja. Nyugtalan kedélyem azonban már most Pestet találja unalmasnak, mint régen Erdélyt. Szeretnék otthon lenni és egy dolce far niente't élvezni hosszú . . . hosszú ideig. Meguntam a' munkát; meguntam a' politikát; meguntam a' szépirodalmat; mindent meguntam. Pedig ez háládatlanság foglalatosságaim iránt, mellyek annyi szives vonzalmat gerjesztettek irántam az emberekben, 's a' magyar irodalom viszonyaihoz mérve, elég dúson is kamatoznak.

A kamatozás alatt azonban ne értsd, édes Miklósom, mintha én valami 16-od rét kiadásban Croesus lennék. Épen nem. Mít ma szerzek, holnap el kell költenem, 's épen ezen szünteleni költés és szerzés gondja, — 'e pihenés nélküli munkásság az élvezetekért, — ez talán az ok, minél fogva sem a' gyönyört nem szeretem, sem a' munkát. Politikai és szépirodalmi fáradságomért beszerezhetek évenként 3000 pengőt. Azonban mind e' pengők, mind az otthonról kapott csekély jövedelem, hónapról-hónapra okvetetlen elfogy. — 'S így körülbelöl a' Danaidák élete az enyém.

Már most mi planumaimat illeti: felváltva akarom a' telet Pesten és Pozsonyban tölteni. Márczius közepén megyek Németországba és Dániába, hol egy pár jó ösmerős vár rám, kikkel utamban ösmerkedtem meg.

Junius közepén pedig kétségkívül, mulhatatlanul, mellőzhetetlenül Erdélybe sietek, hol szüretig fogok ülni; 's az Erdélybeni időzés nagy része Zsibón fog történni. Hidd el, ez megmásíthatatlan szándékom; mert senki sem érti nálamnál inkább, hogy bizony nem helyes háromszor szegni meg az embernek ígérését, és igen érzem azon nagy hibát, hogy most csak levélben kívánhatok sok és szerencsés névnapokat néked és kis fiadnak; nem pedig szóval 's nálad. Hogy van a' kicsin Miklós, 's meg az én keresztfiam? 'S a' báróné ő nagysága ugy-e bár egészen fris-

sen van és már néhány derék vadászatban vett részt az őszön? Hát az az Ujfalvy mit csinál, ki izengeti, hogy levelet fog küldeni nekem? A' doctort idvezlem, — Molnár és Pisti meglátogattak, mindkettőt igen jó színben találtam. A' báróné kezeit csókolom. Kérlek, tartsd meg barátságodban

hű barátodat
Kemény Zsigmondot.

VII.

Pest, 19. Mart. 848.

Édes Miklósom!

Illy időben kénytelen vagyok rövid lenni. Minden perczem éjjel és nappal el van foglalva. Isten tudja, hogy győzhetem, 's meddig?

Leveledet vettem.

Feleltek hosszan rá az események.

Tekintsd át minden cikkemet, 's nem hiszem, hogy benne kapj egyetlen egy eszmét vagy kívánatot, mely el nem fogadtatott volna.

»A' Febr. 14 és 18-ik« című cikk tárgya t: i: a' qualificatiók megkülönböztetése, melyet legelőször én indítványoztam egy bizottmányban, 's mellynek Eötvös, Szentkirályi és Széchenyi gróf szegültek leginkább ellene: *most már elfogadva van.*

Egyébaránt e' cikket én Szentkirályi 's nem Kossuth ellen irtam; mert Kossuthnak beleegyezését, már előre tudtam. Szentkirályi volt cikkemben megnevezve. A' censor huzta ki.

Minden ember tudja itt Pesten, hogy a' *Pesti Hirlap* tanainak én adtam practicus irányt. Minden ember Magyarországon idvezli működésemet, vagy annyit legalább elősmér, hogy bizony nem eszköz valék; de igen is önálló ember.

Hogy különösen kedvezett a' sors és az események hatalma nekem, azért nincs mért nem örvendenem.

Én mélyen érzem, — hogy sokkal tartozom a' gondviselésnek, 's a' gondviselés után legtöbbször Kossuthnak, ki a' *Pesti Hirlap* tanainak apostola lón.

Mint tudhatod: az utasítási jog Kossuth indítványára el van törölve. Tehát ezen differentiás kérdés köztem és közted megszűnt.

Ne neheztelj őszinte levelemért. Senki inkább téged nem tisztel, mint hű barátod Kemény, ki hálá Istennek nem Fiesco, — 's általában, sohasem is panaszolhatott arról, hogy félreértetett volna itt Pesten, hol a' készülő események titkos műhelyébe inkább lehet betekinteni. Mert hiába! a' legfigyelmeőbb olvasó sem tudhatja bizonyos távolságra minden részleteit viszonyainknak.

Aztán ládd, édes Miklósom, én sokszor irhattam volna neked fölvilágosításokat, ha loyaltásnak tartottam volna bizonyos tárgyokról szólni, ha lehetett volna azokról nyilatkozni, mikről adott szavam szerint nem nyilatkozhattam.

A' báróné ő nagyságának kezét csókolom. Te pedig, ezerszer kérek, ne botránkozz meg könnyen barátodban, ki téged soha félreértetni nem fog.

Isten veled, édes Miklósom! — Ha a' reformok első stadiumán tul, szebb és nyugodtabb napjaim lesznek, első kötelességem leend Zsibón fölkeresni tégedet. Addig is tartsd meg becses barátságodban

Keményt.

VIII.

Drág.¹

Édes Miklós!

Sietve vetek papírra néhány sort; mert a' lovakat fogják, 's indulnom kell.

Kolosvári utam főcélja el nem érhetik, miután Bethlen János tegnap onnan eltávozott, 's vagy hozzád Sibóra vagy Nagy Falura ment.

Ha ő vendéged lenne már: kérek értekezz vele a' tudva lévő dologról, minél többit 's minél részletesebben. Az ő nézeteit minden más körülményekkel együtt, méltóztassál nekem néhány sorban Pestre megírni.

A' bárónét tiszteli 's kér, hogy továbbra is tarts meg becses barátságodba.

K. Zs.²

IX.

B. Kemény Zs. b. Jósika Miklósnak.

Szamosujvár, máj. 5-kén 1845.

Édes Miklósom!

Olly óhajtvá várt leveleid régóta főnakadnak. Foglalatosságaid, egészséged, Pestrőli eltávozásod, vagy tán a' bonyolódott kezelés, melly mellett a' levelek kóborlásaimat kísérik, okozzák, hogy kilencz hét alatt egy barátságos sorodat sem vehettem?

Én ma indulok Zsibóra. Rég tett ígéretemet csak most válthatom be; noha mindent elkövettem, hogy siethessek Wesselényihez. Ott négy hetet fogok tölteni. Most — mint tudod — Deákék is ott mulatnak, 's az elsőbb napokat ezen vendégek jelenléte fogja előttem különösen érdekessé tenni: mig aztán távozásuk után ketten — Miklóssal — néhány urbéri cikket szándékozunk írni és közzétenni. — Édes Miklósom! ha becses soraidal szerencsétlenség: kérek, címezsd leveleidet ezen egész hónapban Zsibóra (Brédre.)

Nagybányán létemben *Thurmanné* az iránt szólított föl, hogy tudósítnálak: miként ő Muncselt kész megvenni s junius első napjára az egész pénzt, mellyben megegyeznétek, kifizetné. Én azt hallván, hogy te ügyeid igazgatására telyes hatalommal ruháztad föl Wesselényit, a' napokban irtam neki e' tárgyban egy levelet. A' mint veszem észre, az egész összeg, a' javítmányokat is ide értve, 12 ezer körül volna. —

Hát regényemmel mi történik? És azon tervről, miről irtam, mit gondolsz?

Épen ma olvastam, hogy Kuthyval színművet akartok írni. — Ha

¹ Falu Szolnok-Doboka megyében.

² b. Wess. jegyzete a levelen: 494. jött Aug. 3-án.

Erdélybe jösz: próbálunk együtt is egy regénykét. Én igen érdekesnek tartom a' társaságban dolgozást.

Tartsd meg ezentul is becses barátságodban tisztelődet, barátodat
Kemény Zsigmondot.

(A b. Wesselényi család levéltárából.)

FERENCZI ZOLTÁN.

DÖBRENTAI GÁBOR VÉGRENDELETE VAGY TESTAMENTUMA JULIUS HÓ 9-ÉN 1847.

Isten nevében. Az élet zivatarral cserélő zengelem. Hirtelen hunyhat, végrendelettel találjon halálom. Irom hát azt most midőn elmém ép, szívem tehetetlen s bátran nézem a világot. Így tekénti körül bennem az animula blandula mikről hagyakozhat, hogy a gyermektelen nőtelenre kobzó ne üssön.

S jogom van szabad rendelkezésemhez, magam szerzem a mitském van; A Vas Vmegyei Ősi birtok zálogban, Dávid és Samu Testvéremnek még én ajándékoztam miként meg esmérvényeikből látható.

Szerzeményemet Heves Vmegyében Atányon a Szent Iványi pusztarészel miként bírom 8572 pengő forintban és 30 krban megmutatja az 1819-ben május 16-án költ kötelezvény, mely egyik Bádognádamban Atányt illető levelek közt van.

Kétezer négyszáz frtnyi Tőke pénzemnek kamatra holléten álló Asztalom Fiókjában lévő kötelezvényekből kitetsző.

Egyébb szoba butorom, minden holmim s költő pénzem annyira enyim, hogy most fizetetlen árjegyzékem sints. Többnyire mindenfélelről van pedig öszve irásom mely utasított ad.

Nevezem, teszem ezek felett, és a mán túl is még szerezhetendőkre nézve általános kétségtelen örökösömnek Nemes Döbrentei Antal Unoka Öcsémet ki Posony Vmegyében Galanthán lakó s oda való Birtokos fivéremnek Nemes Döbrentei Sámuelnek legidősebb fia most 20-ik évét tölti s a Posonyi Evangyelikus Lyceumban tanul, s törvénytudói Pályára kíván készülni.

Nevezem ezen Antalt azért, mert még a tavasszal leküldött Tanodai bizonyítványában Tanárai majd minden tanulmányából kitünőnek jellemzők, most nálom jártában pedig becsület érzésű szelid engedelmes ifjúnak találám. De szívére is kötöm mindenkori annyira Nemes magaviseletét, észbéli jó kifejtekezésre törekedését, tisztében a mit viselend jelesen eljárását, hogy e különös figyelmemre kiki méltónak mondhasa kebelének hálájában hordozza tehát emlékezetemet, mert áldatom tsak így késérendi. Így biztomban lelkiismeretesen fogja tellyesíteni e következendőket:

1-ször. Tellyes koruságáig megelégedjék azzal, a mi az Atányi Arendából számára kiszabatik évenként, valamint a maradható tőke kamatával, a fellyül maradó tőkésítették.

2-szor. Általjában mindig csak a jószág jövedelmét vagy Tőke kamattyát kölcsö el, s idő jártával a reá maradót inkább nevelje. Mert